

Peter Becher

Unter dem Steinernen Meer

Překlad ukázek – Anna Vajdl Koutská a Radovan Charvát

Strana 94 – 101

Tomaschek byl tak zaskočen náhlým poznáním, že si nevšiml druhého muže, který přistoupil k jeho stolu, odsunul židli, pomalu se posadil, opřel se loktem o stůl a zvedl předloktí:

Pořád ještě chceš vědět, kdo z nás dvou je silnější, Tomaschku?

To nemohla být pravda. Tomaschek zíral na muže, který jako by vstal z hrobu, prohlížel si jeho tvář, vrásky, bílé vlasy a bílou košili, starší vyzáblý chlap, který se mírně nakláněl nad jeho stolem, cizinec s hlasem přítele z dětství.

Hadravo?

Ty oči, ano, byly to ty modré oči českého kluka, který s ním hrál u Plešného jezera páku a pak si spolu vyjeli na kole na olympiádu do Berlína, a který v květnu 1945 ...

Ještě pořád nemáš dost, Hadravo?

Tomaschek odsunul sklenici s pivem, opřel se loktem o desku stolu a uchopil Hadravu za ruku. Smuteční hosté vmžiku vytvořili za Hadravou půlkruh a povzbuzovali ho:

Ty to dokážeš, Honzo!

Ukaž to tomu Němci!

Jsi silnější!

Někteří drželi v rukou sklenice s pivem, většina se skláněla nad stolem, rameno na rameni. Tomaschek a Hadrava na sebe hleděli s přivřenými očima. Nikdo z nich rukou nezabral, oba číhali, nedůvěřivě připraveni odrazit nenadálý útok.

Myslíš, že tady v Československu jsme už všichni zeslábli!

A ty zase, že na Západě jsme všichni změkčili!

Měl bys vědět, že nucená práce za nacistů z nás udělala tvrdý chlapy!

A z nás nucený práce za Čechů!

Ted' se ze všech sil opřeli do páky. Smuteční hosté začali hulákat, někteří volali:

Ukaž mu to, Honzo, vyřid' ho, přitlač ho!

Tomaschek se útrpně usmál:

Tady ti nepomůžou ani tvoji fandové!

A tobě to tvý posilování!

Přetlačovali se, co to dalo.

Já žádnou podporu nepotřebuju!

A já teprv ne!

Jejich tváře postupně rudly; oba sténali a supěli, ale nikdo neměl nad druhým převahu. Nakonec se ze smutečných hostů všechno nadšení vytratilo.

Hrajete nám tu divadlo?

Tahají nás za nos!

Na tohle nepotřebujete publikum!

A stáhli se ke svému stolu, jen Holub zůstal sedět, ruce opřené o opěradlo židle. Ti dva na sebe zírali, hlavy rudé jako krocani.

Tys ji zabil, vykřikl Tomashek.

Já tě zachránil, křičel Hadrava, ale ty ji máš na svědomí!

Já? Koho?

Elsu!

Ani jsem se jí nedotkl.

Právě, nehnul jsi pro ni prstem!

To určitě, dal jsem přece tvé peníze Ossimu.

Lžeš!

Málem mě to stálo krk.

Ty sis ty peníze nechal!

Jen proto, že jsem se právě vrátil z fronty...

Nevyprávěj mi tu pohádky!

... Ossi přimhouřil oči.

Ani teď nemáš odvahu být upřímný.

Byls ty snad na frontě?

Ne, neuznali nás za hodný bojovat za tu vaši tisíciletou říši, zato jsme ale směli dřít na nucených pracích.

Ale dobře víš, že i za přátelský rozhovor se Židem hrozilo vězení.

Byl jsi zbabělec, Tomaschku, zbabělec. Seděli tam jako přimrazení, strnulí ve své zlosti a rozhořčení. A v Tomaschkově paměti skřípěly brzdy vlaku a syčela pára lokomotivy, která zastavila toho dubnového rána roku 1942 na budějovickém nádraží.

Když unavený a ospalý vystoupil s batohem z vlaku, okamžitě ho zastavila vojenská policie, chtěli vidět papíry, pak zasalutovali a popřáli mu pěknou dovolenou ve vlasti. Před budovou vlály vlajky s hákovým křížem, na chodníku bylo na znamení válečných vítězství namalováno velké bílé V jako Victory, barva už začínala blednout. Všude uniformy, železničáři; policisté, vojáci, sestry Červeného kříže a kluci z Hitlerjugendu.

Taky on měl na sobě uniformu, šedou a špinavou, označení vojenského doktora už nebylo skoro poznat, čepici promáčkou a neforemnou. Jaká touha po opravdové posteli, po klidu a spánku, po tom, aby se alespoň jednou pořádně vyspal, bez pohotovosti, poplachů a sténajících raněných, bez průstřelů břicha, roztržitých loktů a utržených končetin. Den za dnem měl co dělat s nejhoršími zraněními, s křičícími, umírajícími a krvácejícími vojáky, každý jeho vjem už znecitlivěl a zapouzdřil se, každý pohyb ruky byl nacvičený, rutinní, spolupracoval s ostatními lékaři, a přesto v něm pulzovala ta hrůza, musel se rozhodovat, koho ještě zachránit, koho už jen zbavit bolesti, pokud bylo ještě k dispozici morfium. Spánek, odpočinek, ticho bez výbuchů granátů, bez rachotu tanků a hukotu bojových letounů, nebyl nikdo, komu by tyhle zvuky nezáležaly v uších, ať už měl sebedeší dovolenou. Ta touha po prostých věcech, po posteli, teplé vodě, po čistém oblečení, po modlitbě u oběda, na niž jeho matka kladla takový důraz, po starostlivém úsměvu, s nímž rozdělávala jídlo, po bábovce, kterou vždycky upekla, když se vrátil z letního tábora, a kterou by upekla i teď, dva týdny dovolené, dva vzácné týdny.

Tohle bylo jeho město, jeho domov, důvěrně známé ulice, známá cesta z nádraží do Mühlfeldgasse na Lineckém předměstí. Ale jak šedivá a bez života byly Radeckého ulice, Rosenauerova, Kasární, až ji najednou uviděl, tu nekonečnou frontu lidí s kabáty, klobouky, kufry a taškami, staré lidi, rodiče a děti; nevydávali ani hlásku, ani děti nekřičely, děsivé ticho narušovala jen pronikavá barva žlutých látkových hvězd, které byly do očí na všech kabátech. Dokonce ani hlasy policistů a příslušníků SA nebyly tak slyšet, o to byly stručnější a důraznější. Tomashek se nevěřícně zastavil a pozoroval frontu naproti. Nebyl mezi lidmi z SA Ossi? Samozřejmě, byl to teď velký šéf.

Tomashek už zažil žluté hvězdy na poslední dovolené doma, v rámci zpřísněných opatření, která Židům zakazovala chodit do kina, používat tramvaj nebo chodit do městských říčních lázní. O tom, že už nemá žádné židovské přátele, nepřemýšlel. Jeho školní léta byla dávno pryč, židovští žáci z jeho třídy se mu vytratili z paměti, někteří už na podzim 1938, jiní ještě stihli maturitu, Elsa Adlerová, Peter Flusser, Fritz Schwarz. Ale potom, potom už Tomashek neměl tušení, co se s nimi stalo. Už předtím byli nežádoucí, nikdo s nimi nechtěl mít nic společného, nikdo z jeho kamarádů ze spolku cvičenců neměl mezi nimi přátele. Židé ztratili tvář. A Hadrava, který se přátelil s Elsou, i Hadrava ztratil tvář. Tomaschkovy válečné zážitky v Africe přispěly k tomu, že se jeho dřívější život zdál být nekonečně daleko.

Ale teď mu nečekaný shluk Židů před Täublerovou vilou bolestně pronikal do mysli. Co se tu dělo, kde se všichni vzali, kde byli po celou tu dobu? Měly se snad teď i České Budějovice stát městem bez Židů? Tomashek postoupil o několik kroků blíž k frontě, krátce se v něm probudila zvědavost provázená rostoucím neklidem, kterého se zalekl, a tak se zase obrátil a vracel se zpátky. S tím nechtěl mít nic společného, nechtěl na to myslet, ne v téhle chvíli. Vydal se do Kasární ulice, která se v ostrém úhlu setkávala s Nádražní a ústila do Gratznerstraße.

Právě tady před ním najednou stál Hadrava, celý pohublý, v tenkých kalhotách, tenké bundě a s rozcuchanými vlasy.

Musíš ji zachránit, řekl zoufale, dostat ji ven, slyšíš?

Kdo, koho, vždyť se právě vracím z fronty, copak to nevidíš?

Zachraň ji, Karli, ty jediný můžeš, tví přátelé v SA, zaplatím ti, tady máš: peníze!

Koho mám zachránit?

Copak to nechápeš, Elsu přece, jde do transportu, město má být bez Židů ...

A co já v tom můžu udělat?

Promluv s Ossim, je sturmbannführer, Karli, ten tě vyslechne, vždycky měl pro tebe pochopení.

Jaká nepříjemná vzpomínka! Ale tak to tenkrát bylo, když se Tomaschek vrátil z fronty domů, Hadrava se mu postavil do cesty, dal mu peníze, hodně peněz, tisíc říšských marek – to mohlo člověka z SA zlákat. Nerad slíbil, že to zkusí, ještě jednou se vrátil a vyhledal Ossiho, který nepřehlédnutelně vešel odvádění Židů, okamžitě Tomaschka poznal a přehnaně mu zsalutoval:

Ale, navrátillec z fronty, sešívals vojáky, co? Výborně, Karlimanne, zasloužíš si pár dní dovolené.

Můžu s tebou mluvit?

Kdo se zasadí o naši vlast, vždycky.

Jde o Elsu, znáš ji přece...

Ossiho rysy najednou ztvrdly:

Snad nechceš pro Židovku ...

Ne, samozřejmě že ne. Ale ty bys přece mohl udělat výjimku...

Poslyš, víš ty vůbec, co říkáš? Nechceš přece, abychom pustili Žida.

No ne, samozřejmě ...

Asi nevíš, že Židi platí svými penězi naše nepřátele, můžou za každého zraněného, kterého ty musíš sešívat.

Prostě jednu výjimku, zajíkal se Tomaschek.

To je neuvěřitelné, hned bych tě mohl nechat zavřít. Kdybych nevěděl, že ses právě vrátil z fronty ...

Tady, řekl Tomaschek a podával mu obálku s penězi, možná ...

Myslíš, že mě můžeš podplatit?

Ossi mu vytrhl obálku z ruky.

Tohle bude mít následky, Tomaschku, na to se připrav! Ossi se otočil a odcházel i s penězi.

Aspoň jsem to zkusil, zamumlal Tomaschek, bolely ho všechny údy, nohy ze všeho nejvíc, aspoň to zkusil. S každým krokem k domovu se mu Täublerova továrna rozplývala před očima, tváře Židů se

rozmazávaly, zapomínal na Elsu, na nešťastného Hadravu, na neproniknutelného Ossiho. Byl už jen unaven, vyčerpán, vysílen, a náhle se mu znovu vrátily hlasy z polního lazaretu, během těch posledních minut plných napětí je nebylo slyšet, sténání, výkřiky, lapání po dechu umírajících, dokud nedošel domů; až konečně definitivně umlkly.

x

Vzal si to, Honzo, neudal mě, řekl Tomaschek v hostinci Hadravovi.

A co Elsa?

Nemám tušení, byl jsem přece jen na dovolené, neviděl jsem ji.

Já taky ne, Tomaschku, už jsem ji nikdy neviděl.

STAŘÍ PŘÁTELE

Ano, řekl Hadrava Tomaschkovi v restauraci hotelu Smrčina, vy jste naši republiku zničili, Masarykovu republiku, jednu z posledních demokracií ve středu Evropy. Měli jste všechna práva menšiny, vaše strany se dokonce podílely na vládě, ale vy jste nechtěli demokratická práva, chtěli jste mít národní nadřazenost, chtěli jste patřit ke svým velkým německým bratrům, k Německé říši, a bylo vám úplně jedno, jaký režim tam vládne, nakolik tam byly všechny demokratické vymoženosti odstraněny a pošlapány. U nás jste měli všechna občanská práva, svůj jazyk a kulturu, měli jste vlastní školy a spolky, vlastní knihkupectví a knihovny, vlastní divadla, noviny a časopisy, měli jste dokonce svoji univerzitu.

Ano, řekl Tomaschek, to všechno jsme měli; ale ne v demokratickém uspořádání republiky, nýbrž jako pozůstatek monarchie. Už jen když řekneš, co všechno jsme u vás měli... Neměl to být náš společný stát? Ne, pro vás to byl jen váš stát. Nebrali jste nás jako rovnoprávnou národnost, chovali jste se k nám jako k neoblíbené menšině. Proč neřekneš, kolik německých škol bylo zavřeno a kolik českých bylo nově otevřeno? Nevzali jste nám snad hned na počátku republiky krásnou budovu gymnázia v Českých Budějovicích a nenechali nám tu vaši starou, opotřebovanou šachtli? Proč neřekneš, že kde jste mohli, demontovali jste dvojjazyčné nápisy a německé pomníky a úžasným dvacetiprocentním pravidlem jste připravili téměř všechny sudetské Němce o možnost používat na úřadech svůj mateřský jazyk? Jaká to byla radost, když český úředník, který mluvil bezvadně německy, nechtěl prostě sudetoněmeckému sedlákovi rozumět a s požitkem ho přiváděl do trapné situace! Neříkej, žeš o tom všem nevěděl, žeš nezaznamenal, jak si úřady omotávaly chudé sudetoněmecké rodiny kolem prstu, jak je lákaly, obtěžovaly a vyhrožovaly jim, aby posílali děti do českých škol. Žes nevěděl, jak jste po léta odmítali vyznamenávat i německé umělce a spisovatele Československa státními cenami. Kde byli vyšší důstojníci a vyšší diplomati německé národnosti? Chovali jste se k nám arogantně a s nedůvěrou, Hadravo. Jak je pro vás těžké přiznat si vlastní nacionalismus a jak rychle ho odsuzujete u sudetských Němců!

Ano, Tomaschku, i my jsme dělali chyby, až příliš rádi jsme se naparovali jako páni nad bývalými pány, až příliš hlasitě jsme se radovali ze své svrchovanosti a příliš málo se starali o menšiny. To všechno jsme dělali, ne každý, ale řada z nás. Šovinisté, to víš až příliš dobře, existovali na obou stranách a je příliš laciné odsuzovat ty z jedné strany a přehlížet ty z druhé.

To jsem právě řekl, Hadravo.

Ne tak docela, ale já to teď říkám taky. A snad vidíš, že přes všechny nevýhody první republiky, na které si tak energicky stěžuješ, přes veškerá selhání, která často vycházela z pouhé bezmyšlenkovitosti, přes mnohé drobné projevy povýšenosti a posměšky, určitou bezohlednost a demonstrace moci se vám v Budějovicích žilo jako Němcům docela dobře. A možná chápeš, že všechny tyhle nevýhody, i když jste to tehdy tak nevnímali, byly ve srovnání s tím, co přišlo potom, nepatrné a směšné – to už budeš dneska jen těžko popírat. Že byly daleko překonány chladným triumfem, s nímž jste se k nám po okupaci německými vojsky chovali, brutálním zglajchšaltováním a rozpuštěním všech svazů a spolků, zákazem demokratických stran, atmosférou zastrasování a vyhrožování, vším tím zatýkáním, mučením a popravami. To ti, Tomaschku, nemohlo uniknout, to

všechno jsi zažil na vlastní kůži. Bezohledné pronásledování a věznění nejen českých antifašistů a německých emigrantů, ale i sudetoněmeckých odpůrců režimu – sociálních demokratů, komunistů a katolíků, o Židech ani nemluvě. Proč se nezmiňuješ o tom vašem opileckém nadšení, když wehrmacht napochodoval do Českých Budějovic, o skandování a výkřicích Heil, o zápalu, s nímž jste týdný předtím šili vlajky s hákovým křížem? Jak jste se natahovali a protahovali, abyste konečně patřili k Říši. S jakým nadšením jste se snažili dostat do národněsocialistických organizací, do Hitlerjugendu, do SA a SS. S jakou radostí jste donekonečna pochodovali po náměstí, s bubny a fanfárami, jak vám všechno připadalo dobré, báječné a úchvatné a jak vám to pokřivilo veškerá měřítká slušnosti, morálky a víry.

Ano, řekl Tomaschek, mnozí z nás byli celí zbláznění do Hitlera a NSDAP a vítali zákazy a perzekuce. Ale ne všichni byli takoví, zdaleka ne všichni, a opravdu si myslíš, že ty vaše akty pomsty po skončení války, vaše nadšení pro komunisty, všechny ty zákazy a pronásledování, vaše pochody a shromáždění na náměstí po válce byly ve srovnání s tím slušnější a morálnější: opravdu si to myslíš?

Ještě jsem neskončil, řekl Hadrava, i tohle k tomu patří: jak jste se nelítostně chovali ke svým židovským spolužákům, učitelům a sousedům, jak jste si od nich odsedávali, přestali je zdravit a už u nich nenakupovali. Tak dlouho jste je vykazovali z městského života, až se pro vás stalo samozřejmostí, že už nesmí jezdit tramvají, chodit do kina ani do parků, že musí nakupovat jen v určitou dobu, že nejdřív nesměli chodit do německých, ale nakonec ani do českých škol. Jaký to byl nelidský akt diskriminace, Tomaschku! Přirozeně, ty sám jsi nikoho nezabil, většina z vás nikoho nezabila, nepodíleli jste se aktivně na mučení a vraždách. Ale jsou doby, kdy se člověk proviní i tím, že nic neudělá, od všeho odhlíží, smiřuje se s tím a dost často s tím nejen souhlasí, ale ještě k leccemu podněcuje a povzbuzuje.

Ani pro Elsu jsi nehnul prstem.

Víš dobře, že jsem to udělal, Hadravo.

Nic nevím, vůbec nic. Byli jsme kamarádi, Karli, chodili jsme spolu do kina, do cirkusu, a jednou jsme s Elsou a Lenkou dokonce vyšli na horu Kleť. To jsi všechno zapomněl?

Nezapomněl jsem na nic, Honzo, ani na cirkus Sarrasani, kde psi hráli fotbal lépe než my, ani na filmy, na *Stalo se jedné noci*, na *Tygra z Ešnapuru* a na *King Konga*, kterému jsme se tak nasmáli.

A pamatuješ se taky, jak dva mladí kluci volali na Elsu „židovská kurvo“ a jak ty jsi jim nandal jednu zleva a jednu zprava?

Ano, Honzo, na to si pamatuju.

To byli němečtí kluci z tvé školy.

Já vím, druhý den si stěžovali třídnímu učiteli, bez úspěchu.

Ano, Karli, takoví jsme byli kdysi kamarádi. A ta vážná, uzavřená Elsa se uměla tak smát, když byla mezi svými kamarádkami. Když přirovnávala lidi k typům postav z povídek Adalberta Stiftera. Bylo to tak komické: Nanking, Uhldom, Gregor, Riesach, Sture Mure. Však víš, jakou přezdívku dala vašemu profesoru Köhlerovi.

Nemám tušení.

Nankingkönig, to jsi nevěděl?

Ne, Honzo.

Protože každý den nosil jinou kravatu a tolik si dával záležet na svém vzhledu.

Co to znamená, Nanking?

To nevíš? To je podle nankingských kalhot, takových žlutých pánských kalhot, které byly kdysi v módě. Stifter si z nich v jedné povídce dělal legraci. A pro Elsu byl každý ješita Nanking. Když to byl milý elegán, tak Nankingkönig, a když to byl vlezlý primitiv, tak Nankingkong. To jsi nikdy neslyšel?

Ne, Honzo, neslyšel, pamatuju si jen na nějakou průpovídku se slepicí, po které vždycky následoval hlasitý řehot.

Ty jsi ale taky nebyl její blízký kamarád. To s tou slepicí, to bylo poznávací znamení, heslo, které znaly jen některé kamarádky. Když někdo řekl první větu, musela další zasvěcená říct druhou větu, pak ještě třetí větu, a pak teprve bylo jasné, že patří k nejužšímu kruhu Stifterových obdivovatelů.

To jsem nevěděl.

Protože jsi k nim nepatřil. Nebo co bys odpověděl na větu: *Slepici vám dát nemohu, řekla hostinská.*

Nemám tušení.

Vidíš, správná odpověď zní: *Pak musí být ten hlupák pokárán.* A na to bys odpověděl jak?

Odkud to mám vědět?

Ach, posvátné zlato svědomí.

A to má být všechno od Stiftera?

Elsa uměla citovat z každé jeho povídky.

To jsem netušil.

Protože ty ses stýkal jenom s turnery.

Ty ses zase stýkal jenom se sokoly, a ti se postupně chovali stále víc národovecky a agresivně.

Turneři byli ještě horší! Vykračoval sis jako kohout na smetišti, když jsi měl jet na turnerskou slavnost do Chomutova!

A ty ses před odjezdem na sokolský slet do Prahy v létě třicet osm naparoval jako páv!

A u vás už všude visely vlajky s hákovým křížem, když někteří z vašich turnerů odjížděli v září na velkou turnerskou slavnost do Vratislavi.

Ano, Hadravo, zapletli jsme se do toho a nic jiného jsme neviděli a ani nechtěli vidět. Chovali jsme se jako idioti.

To chovali, a my také, Tomaschku, tak to v tom zatraceném roce bylo. Nejdřív Rakousko, pak Sudety a příští jaro ... Dva roky poté, co jsme byli v Berlíně. Jenom dva roky, ale zdálo se, jako kdyby mezi létem třicet šest a létem třicet osm uplynulo dvacet let.

Strana 121 – 123

Ano, řekl Tomaschek, tehdy v Berlíně to bylo neuvěřitelné. Nikdy na to nezapomenu.

Ani já ne, řekl Hadrava, a dva roky nato jsme se už neznali. Najednou bylo všechno jiné, lidi, atmosféra, jaké hrozné nepřátelství! Pamatuješ na toho bláznivého řidiče z Krumlova, s těmi jeho slepicemi a psy?

Ty asi myslíš Schwejdu, šoféra od Schwarzenberga, co měl železnou destičku v hlavě?

Ano, řekl Hadrava, ten všechno předvídal, bylo to až děsivé. Ale tehdy ho nikdo nebral vážně. Možná si ještě vzpomínáš na polární záři.

Samozřejmě, tenkrát v lednu 38 ji bylo vidět všude, a lidi ji považovali za varování nebes.

Krátce nato přijel Schwejda opět do Budějovic, řekl Hadrava, ten den zrovna mrzlo.

x

Ženy na trhu byly zahalené do tlustých vlněných kabátů, mnohé měly místo šátků čepice; z rukávů jim trčely jen holé ruce, neustále si je třely o sebe, měly je celé rudé a zkřehlé zimou. Rachtot motoru ohlásil Schwejdu dřív, než ho bylo vidět. Zachumlaný do tlustého kožichu, s kapucí přetaženou a uvázanou přes uši, v kožených rukavicích a vlajícím šátkem směřoval s autem na náměstí. Střecha byla odklopená jako v létě, na zadním sedadle měl vedle slepic i psy, kteří vystrkovali čumáky do vzduchu a vyplazovali jazyky.

Tak jsem zas tady, *dámy a pánové*, pomáhej Pánbůh, zdraví vás, všechny vás zdraví! Neříkal jsem to? Přijde neštěstí, pohroma, *kalamita*! Porozuměli jste řeči nebe, varování polární záře? Té přízračné zeleno-rudo-černo-žluto-fialové mihotavé záři na nebi? Celá Šumava byla v plamenech, a zase bude, srdce všech přestanou bít, nikdo nezavolá jediné jméno, nikdo z vás už tu nebude...

Malé děvčátko se vytrhlo matce, rozeběhlo se k autu a hlasitě volalo: *krumlovský kapitán, nemá plán, nemá plán ...*

Schwejda děvčátko popadl a za hlasitého křiku je zdvihl do výšky, až ženy začaly ječet.

Nedaleko stojící policista zvolal:

Schwejdo, zmiz odsud, než tě zavřu, a svému knížeti v Krumlově vyříd', že sem máš zákaz jezdit.

Schwejda se chraplavě zasmál, postavil děvčátko na zem, to zůstalo stát jako přimražené, a dunivým hlasem vykřikl:

Pečené kachny budou padat z nebe a vybuchnou, ani se nebudete stačit poschovávat po uličkách. Až přijde velký řezník, poteče ve sklepích krev, nejdřív přijde jeden, pak druhý. Bude to tanec smrti, ženy budou ležet ve vodě u jezu a děti budou sbírat hvězdy, které jejich otcové sestřelili z oblohy: Pif, pif, paf, a na zemi se rozhostí veliká tma, to nebude žádné zatmění Měsíce, říkám vám! Lidské

zatmění, město se ponoří do tmy, bude temnější, než jste kdy zažili, všechna okna budou zavřená, všechny lampy zhasnuté, nebude slyšet ani hlásku, bude hrát jen příšerná noční flétna, která přehluší údery všech zvonů ...

Schwejda upřel pohled na ženy, které na něho plny obav vyděšeně zíraly:

Ty a ty, a ty, vy to nepřežijete, a ty, pohlédl na holčičku, která před ním pořád bez hnutí stála, co na mě tak civíš?

Vytáhl z vozu slepici a hodil ji dítěti do náruče, pak je popadl a odtáhl je až ke šklebícímu se otvoru studně:

Podívej se jen, zahřměl, vidíš: to je *smrt, smrt!!!!*

Je to hrozné, Honzo, oba dva jsme přišli o své milované. Já jsem tě před lety považoval za jejich vraha. Teď už ale nevím.

Ano, Karli, já jsem v sobě nosil nenávist jako zkamenělý knedlík v žaludku, který jsem nemohl všechny ty roky strávit. Teď poprvé mám pocit, že mizí.

Protože jsme oba ztratili své přítelkyně z mládí a navzájem jsme se podezřívali.

Já ji ale neztratil, Karli.

Cože?

Nechtěl jsem ti nic říkat, ale teď už se to dozvědět musíš. Elsa žije, přežila.

Co to povídáš?

Viděl jsem ji tady v Horní Plané před pár dny.

Honzo, ty si ze mě děláš dobrý den. O tom se nežertuje.

Přisahám ti, byla tady, se zájezdem. Samé starší dámy z Izraele, které se po pádu železné opony znovu chtěly podívat do vlasti.

Z Izraele, říkáš?

Z Izraele, a všechny pocházely odsud, z Prahy, z Budějovic, z Krumlova, z Prachatic. Navštívily dům Adalberta Stiftera. Víš přece, že tam pracuju. A ještě než jsem vůbec mohl něco říct, jedna z těch žen o Stifterovi začala vyprávět výbornou němčinou. A co všechno věděla, kdy žil, kde vyrostl, co napsal. Bylo hned jasné, že ví o Stifterovi víc než já. Mluvila o něm s rozzářenými očima a zvucným hlasem, důstojná starší žena a krátkými bílými vlasy a tmavými brýlemi.

*

Víte, my jsme tenkrát byli do Stiftera tak pobláznění, že jsme uměli nazpaměť celé pasáže, vyprávěla skupině. Vymysleli jsme z citátů tajný kód, podle kterého jsme poznali, kdo patří k nejužšímu stifterovskému kruhu a nosili jsme malou brož s pětilistou růží.

Začala se smát, až jí tekly slzy a nemohla přestat.

Pokračovala nadšeným a trochu dojatým hlasem, víte, když někdo z nás řekl *Slepici vám dát nemohu, řekla hostinská*, tak na to se dalo odpovědět jen jedním způsobem. Uhodnete to? Ne, to se nedá uhodnout.

Karli, já jsem nevěřil vlastním uším, to mohla být jen Elsa. A než sama prozradila odpověď, řekl jsem nahlas: *Pak musí být ten hlupák pokárán!*

No to jsi měl vidět, jak to Elsu zasáhlo, zbledla, začala se třást a tiše, skoro nehlasně se zeptala:

A třetí věta?

Zašeptal jsem: *Ach, posvátné zlato svědomí.*

Dívali jsme se na sebe, jako kdybychom byli duchové. Skupina, s níž přijela, kolem nás stála v kruhu bezradného mlčení.

Honzo? Zašeptala.

Elso, ty žiješ? Odpověděl jsem.

Karli, za celý svůj život jsem neměl takovou husí kůži jako v té chvíli, bylo mi horko i zima, v těle se mi odehrávala úplná bouře, bláznivá radost, hluboký úlek, pochybnosti, pocit štěstí, pocit bezútěšnosti...

Později při jídle v hospodě jsme seděli u stolu ve dvou, ostatní dámy nám ho ohleduplně přenechaly.

Drželi jsme se za ruce a dlouho jsme mlčeli. Nakonec jsem se zeptal:

Co tvoji rodiče, tvoje matka?

Elsa smutně pokrčila rameny a zavrtěla hlavou.

A tvůj otec?

Znovu zavrtěla hlavou.

Tvoje sestra?

Všechny zavraždili. Já jsem jediná. Není žádný hrob, nic. A tvoje matka, Honzo?

Zemřela před patnácti lety v Budějovicích, řekl jsem.

A tvůj otec?

Zastřelili ho nacisté.

Elsa neodpověděla, jen mi stiskla ruce.

Víš, co se stalo s mými židovskými spolužáky? Zeptala se nakonec. Edita Gans, Peter Flusser, Erich Kende, mnoho z nich odešlo už před maturitou – Edita, Leo Wolt, Hans Žalud...

Žádný nepřežil, Elso, všechny zabili, skoro všechny. Žalud odešel do Kanady, to je jeden z mála, teď je prý ve Vídni....

A náš profesor Herz?

Byl v Terezíně, v Osvětimi, v Buchenwaldu a po válce působil jako profesor na českém gymnáziu v Budějovicích. Párkrát jsem ho navštívil. Milý starý pán. Zemřel v roce 1976, je pohřben na židovském hřbitově.

A jeho synové?

Jednomu se podařilo emigrovat do Ameriky. Prý mu pomohl okresní vedoucí Westen.

A druhý syn?

Přežil koncentrační tábory a odešel do Prahy.

A ty Elso, vrátila ses k životu, překonala jsi zármutek?

Zármutek nepřekonám nikdy, Honzo, ale znovu jsem sebrala odvahu, žila jsem v kibucu a tam jsem potkala svého manžela. Stal se leteckým důstojníkem a už dlouho žijeme v Haifě.

Máte děti?

Tři syny, jsme na ně moc pyšní, a pět vnoučat. Musíš nás navštívit, Jane, hodně jsem jim o tobě vyprávěla.

To všechno mi pověděla, Tomaschku, starší žena s krásnou tváří, v níž jsi mohl doslova číst vrásku po vrásce, bylo v ní napsáno všechno. Nejhlubší smutek a odvaha žít, veselí a vřelost. Určitě je skvělou matkou a musí mít dobrého manžela. V tu chvíli jsem si uvědomil, že jsem ji definitivně ztratil, že jsem měl všechny ty roky před očima obraz z mládí, jako kdyby pro ni neplatil čas, jako kdyby nemohla zestárnout a navždy ji zalil jantar z konce třicátých let. Ale byl to falešný obraz, Karli, ona žila dál a rok po roce stárla, prožila obrovské utrpení a nakonec začala nový život a stala se z ní zralá žena, matka, babička. Nic z toho jsme spolu neprožili. Co nás spojuje, je vzdálený sen z mládí, pár šťastných měsíců, než se život vymkl kontrole, spojuje nás ostrov vzpomínek, který se neustále vzdaluje a stává se tak ještě neskutečnějším.

To je strašné a zároveň krásné, řekl Tomaschek. Takové štěstí a taková bolest. Já mohu říct jen to, že z Lenky se nikdy nemohla stát zralá žena, nebyla z ní matka ani babička. Nikdy jsem nepoznal zestárlý obličej své přítelkyně z mládí, takže skutečně zůstala zalitá v jantaru vzpomínek. Mladá žena, která měla ráda život a těšila se na budoucnost, jejíž život skončil, než se vůbec stačil rozvinout.

Dlouho mlčeli. Pak se zeptal Tomaschek:

Navštívíš ji v té Haifě?

Nevím, Karli, nevím, jestli bych měl. Ty bys tam jel?

Já to také nevím, Honzo.